

Силабус освітнього компонента

Програма навчальної дисципліни

Захист докiлля на ТЕС i АЕС

Шифр та назва спеціальності

142 – Енергетичне машинобудування

Інститут

ІНІ енергетики, електроніки, електромеханіки

Освітня програма

Енергетика

Кафедра

Парогенераторобудування (121)

Рівень освіти

Магістр

Тип дисципліни

Профільна, вибіркова

Семестр

1

Мова викладання

Українська

Викладачі, розробники

Тютюник Лариса Іванівна

Larysa.Tiutiunyk@khpі.edu.ua

Кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри Парогенераторобудування

Досвід роботи – 27 років. Автор більше 100 наукових та навчально-методичних праць. Провідний лектор з дисциплін: «Тепломасообмін в котлах та реакторах», «Основи теплообміну», «Енергозбереження та екологічність в енергетичному машинобудуванні»,

[Детальніше про викладача на сайті кафедри](#)

Загальна інформація

Анотація

На сучасному етапі розвитку енергетики дуже важливою стає проблема її взаємодії з навколишнім середовищем. Екологічні умови функціонування енергетики пов'язані з унікальними масштабами матеріальної і теплової взаємодії з біосферою (атмосферою, гідросферою, літосферою). Це обумовлено тим, що, споживаючи величезну кількість первинних ресурсів у вигляді твердого, рідкого і газоподібного палив, енергетика разом з виробництвом електричної енергії і теплоти викидає в навколишнє середовище велику кількість відходів у вигляді газоподібних і твердих продуктів згорання. Відповідно до існуючих термодинамічних циклів ТЭС в навколишнє середовище поступає більше 60% потенційної енергії палива: фізична теплота, що втрачається з відхідними газами, теплота нагрітої води. Окрім цього, вироблені на ТЕС і АЕС електроенергія і теплота в процесах їх передачі і споживання також поступають в навколишнє середовище. Слід зазначити також, що у зв'язку з розвитком ядерної енергетики відбулася зміна у взаємодії енергетики з навколишнім середовищем у бік зниження забруднення навколишнього середовища продуктами згорання і золошлаковими відходами, але при цьому виникли викиди АЕС, не менш небезпечні за впливом на біосферу, чим викиди ТЕС. Оскільки органічне паливо поки є основним джерелом виробництва електроенергії і теплоти, то для запобігання збільшенню викидів шкідливих домішок необхідні істотні витрати засобів і сил для розробки і впровадження економічно прийнятних способів охорони навколишнього середовища. Важливою стороною проблеми взаємодії енергетики і навколишнього середовища є і все більш зростаючий зворотний вплив – навколишнє середовище диктує умови ухвалення технічних рішень при проектуванні

підприємств енергетики: вибір типу і одиничних потужностей енергетичного устаткування, вибір місця будівництва ТЕС, ГЕС, АЕС і т.п.

Мета та цілі дисципліни

Енергетика є основним рушійним чинником розвитку всіх галузей промисловості, комунального і сільського господарства, служить базою підвищення продуктивності і добробуту населення. Вона має найбільш високі темпи розвитку і масштаби виробництва. Саме тому темпи науково-технічного прогресу і поліпшення умов праці значною мірою визначаються станом енергетики і у всіх країнах світу їй приділяється величезна увага.

На сучасному етапі розвитку енергетики дуже важливою стає проблема її взаємодії з навколишнім середовищем. Екологічні умови функціонування енергетики пов'язані з унікальними масштабами матеріальної і теплової взаємодії з біосферою (атмосферою, гідросферою, літосферою). Це обумовлено тим, що, споживаючи величезну кількість первинних ресурсів у вигляді твердого, рідкого і газоподібного палив, енергетика разом з виробництвом електричної енергії і теплоти викидає в навколишнє середовище велику кількість відходів у вигляді газоподібних і твердих продуктів згорання. Відповідно до існуючих термодинамічних циклів ТЭС в навколишнє середовище надходить більше 60 % потенційної енергії палива: фізична теплота, що втрачається з відхідними газами, теплота нагрітої води. Крім цього, вироблені на ТЕС і АЕС електроенергія і теплота в процесі їх передачі і споживання також надходять у навколишнє середовище.

Слід зазначити також, що у зв'язку з розвитком ядерної енергетики відбулася зміна у взаємодії енергетики з навколишнім середовищем у бік зниження забруднення навколишнього середовища продуктами згорання і золошлаковими відходами, але при цьому виникли викиди АЕС, не менш небезпечні за впливом на біосферу, ніж викиди ТЕС.

Оскільки органічне паливо поки що є основним джерелом виробництва електроенергії і теплоти, то для запобігання збільшенню викидів шкідливих домішок необхідні істотні витрати засобів і сил для розробки і впровадження економічно прийнятних способів охорони навколишнього середовища.

Важливою стороною проблеми взаємодії енергетики і навколишнього середовища є і все більш зростаючий зворотний вплив – навколишнє середовище диктує умови ухвалення технічних рішень при проектуванні підприємств енергетики: вибір типу і одиничних потужностей енергетичного устаткування, вибір місця будівництва ТЕС, ГЕС, АЕС та ін.

Необхідно відзначити, що проблема захисту навколишнього середовища від шкідливих викидів енергетики а також інших галузей промисловості за своїми масштабами є як національною, так глобальною, оскільки поширення викидів не має меж. Тому при ООН, МІРЕК і інших міжнародних організаціях створені спеціальні органи для вивчення, обговорення, аналізу екологічних проблем і укладення міжнародних договорів.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку енергетики проблема її взаємодії з навколишнім середовищем є вельми гострою, багатобічною і вимагає особливої уваги. Надзвичайно гостро стоїть ця проблема в енергетиці України, сучасний стан і перспективи розвитку

Вивчення дисципліни «Захист довкілля на ТЕС та АЕС» є важливим етапом підготовки фахівців в області парогенераторобудування. Мета вивчення – підготовка студентів до використання одержаних знань і навичок на стадії дипломного проектування і в подальшій професійній діяльності. Завдання вивчення дисципліни – знайомство студентів з проблемами охорони навколишнього середовища, що виникають в теплоенергетиці, із законодавством України і нормативами в області захисту навколишнього середовища, з основними сучасними методами і способами зниження шкідливих викидів в навколишнє середовище, придбання умінь і навичок в проведенні розрахунків концентрацій шкідливих речовин і рішенні практичних задач по їх зниженню.

Формат занять

Лекції, практичні заняття, індивідуальне завдання, екзамен.

Компетентності

СК 02. Здатність критично осмислювати проблем і перспектив розвитку у сфері енергетичного машинобудування та дотичних міждисциплінарних проблем.

СК 03. Здатність аналізувати та комплексно інтегрувати сучасні знання з природничих, інженерних, суспільно-економічних та інших наук для розв'язання складних задач і проблем, пов'язаних з проектуванням та експлуатацією енергетичного і теплотехнологічного обладнання.

СК 04. Здатність аналізувати, оцінювати та застосовувати науково-технічну інформацію в галузі енергетичного машинобудування.

СК 07. Здатність приймати ефективні рішення з виробництва і експлуатації енергетичного та теплотехнологічного обладнання з урахуванням вимог щодо якості, екологічності, надійності, конкурентоздатності та охорони праці.

Результати навчання

- РН 1. Застосовувати спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки, а також критичне осмислення сучасних проблем у галузі енергетичного машинобудування для розв'язування складних задач професійної діяльності.
- РН 2. Здійснювати пошук необхідної інформації у науково-технічній і патентній літературі, базах даних, інших джерелах з технологій і процесів у галузі енергетичного машинобудування, на їх основі, систематизувати, аналізувати та оцінювати відповідну інформацію.
- РН 3. Формулювати і розв'язувати складні інженерні, виробничі та/або дослідницькі задачі під час проектування, виготовлення і експлуатації енергетичного обладнання та створення конкурентоспроможних розробок, втілення результатів у інноваційних проектах.
- РН 4. Розробляти і реалізовувати проекти у галузі енергетичного машинобудування та пов'язані з нею міждисциплінарні проекти з урахуванням технічних, економічних, правових, соціальних та екологічних аспектів.
- РН 5. Створювати новітні технології та процеси і обґрунтовувати вибір обладнання та інструментів, з урахуванням обмежень в енергетичному машинобудуванні на основі сучасних знань в енергетичній та суміжних галузях.
- РН 7. Приймати ефективні рішення з інженерних та управлінських питань у галузі енергетичного машинобудування в складних і непередбачуваних умовах, у тому числі із застосуванням сучасних методів та засобів оптимізації, прогнозування та прийняття рішень.
- РН 8. Розробляти, обирати та застосовувати ефективні розрахункові методи розв'язання складних задач енергетичного машинобудування.
- РН 9. Формулювати та вирішувати інноваційні задачі галузі енергетичного машинобудування з урахуванням вимог до результатів, технічних стандартів, а також нетехнічних (суспільство, здоров'я і безпека, інтелектуальна власність, навколишнє середовище, економіка і виробництво) аспектів.
- РН 10. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами усно і письмово для обговорення професійних проблем і результатів досліджень та інновацій.
- РН 11. Презентувати результати досліджень та інновацій, зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію до фахівців і нефахівців.
- РН 12. Здійснювати ефективний захист інтелектуальної власності у галузі енергетичного машинобудування.
- РН 13. Управляти складними робочими процесами у галузі енергетичного машинобудування, у тому числі такими, що є непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів.
- РН 14. Обирати і застосовувати сучасні технології, спеціалізовані пакети програм, інструменти і методи дослідження, формулювати і перевіряти гіпотези, аргументувати висновки, за результатами досліджень надавати практичні рекомендації.
- РН 15. Використовувати та аналізувати методи оптимізації для розв'язання складних інженерних задач в галузі енергетичного машинобудування.

Обсяг дисципліни

Загальний обсяг дисципліни 120 год. (4 кредита ECTS): лекції – 32 год., практичні роботи – 16 год., самостійна робота – 72 год.

Передумови вивчення дисципліни (пререквізити)

Для успішного проходження даного курсу необхідні знання та навички, що були надбані у результаті навчання за першим (бакалаврським) рівнем ВО спеціальностей енергетичного профілю.

Особливості дисципліни, методи та технології навчання

Вивчення матеріалу відбувається в процесі лекційних занять за допомогою мультимедійних технологій (тематичні фільми, презентації), практичних занять (вирішення задач), виконання розрахункової роботи.

Програма навчальної дисципліни

Теми лекційних занять

Тема 1 Вступ

Тема 2 Технологічні і хімічні методи зниження викидів оксидів азоту

Тема 3 Утворення оксидів азоту при спалюванні енергетичних палив на ТЕС

Тема 4 Технологічні і режимні (топкові) методи зниження концентрацій оксидів азоту (C_{NO_x})

Тема 5 Очищення продуктів згорання палива від оксидів азоту

Тема 6 Метод селективного некаталітичного відновлення NO_x (СНКВ)

Тема 7 Метод селективного каталітичного відновлення NO_x (СКВ)

Тема 8 Методи неселективного каталітичного відновлення NO_x (НСКВ) і розкладання NO_x гетерогенними відновниками

Тема 9 Зниження викидів оксидів сірки в атмосферу

Тема 10 Проблеми і задачі, що виникають при захисті навколишнього середовища від викидів сірчистих з'єднань. Методи сіркоочищення палив до їх використання в котлах

Тема 11 Сіркоочищення димових газів

Тема 12 Мокрі методи сіркоочищення

Тема 13 Мокро-сухі і сухі методи сіркоочищення

Тема 14 Каталітичні методи сіркоочищення димових газів

Тема 15 Методи, що дозволяють одночасно знижувати викиди оксидів азоту і діоксидів сірки

Теми практичних занять

Тема 1. Виконати розрахунок концентрації оксидів азоту, що утворюються при спалюванні різних видів палива в енергетичних котлах, і здійснити оцінку ефективності застосування технологічних і режимних заходів щодо зниження викидів оксидів азоту в навколишнє середовище.

Тема 2. Виконати розрахунок концентрацій C_{NO_2} при номінальному навантаженні котла $D_{ном}$, відсутності рециркуляції продуктів згорання в топку ($r = 0$) і відсутності ступінчатого згорання палива ($\bar{B}_1 = 1,0; \beta_H = 0$). Оцінити, як зміниться концентрація NO_2 при часткових навантаженнях, рівних: $D = 0,6 D_{ном}$, $D = 0,8 D_{ном}$ і подати графічну залежність $C_{NO_2} = f(D)$.

Тема 3. Оцінити вплив ступеня рециркуляції продуктів згорання палива, прийнявши $r = 0,1$ і $r = 0,15$ при $D_{ном}$ і відсутності ступінчатого спалювання палива ($\bar{B}_1 = 1,0; \beta_H = 0$). Побудувати графік залежності $C_{NO_2} = f(r)$.

Тема 4. Оцінити вплив двоступінчатого спалювання палива в котлі на C_{NO_2} при $D_{ном}$, $r = 0$, прийнявши в якості вихідних даних $\bar{B}_1$ з таблиці 4.2 і $\beta_H = 0,21$.

Тема 5. Оцінити спільний вплив рециркуляції продуктів згорання палива і двоступінчатого спалювання палива на C_{NO_2} при $D_{ном}$, прийнявши $r = 0; r = 0,1; r = 0,15$, $\bar{B}_1$ за таблицею 4.2 і $\beta_H = 0,21$. Побудувати графік залежності $C_{NO_2} = f(r, \text{ступ. згор.})$.

Тема 6. Для твердого палива:

Визначити температуру точки роси при спалюванні палива у паровому котлі; долю виносу золи із газами прийняти $\alpha_{ун} = 0,95$ – для топок з твердим шлаковидаленням та $\alpha_{ун} = 0,8$ – для топок з рідким шлаковидаленням.

Тема 7. Для малосірчаного, сірчаного та високосірчаного мазуту:

Визначити концентрацію SO_2 , температуру крапки роси та масовий викид SO_2 при спалюванні палива у паровому котлі та відносному навантаженні (1; 0,8; 0,7; 0,6; 0,5) N_0 .

Теми лабораторних робіт

Лабораторні роботи в рамках дисципліни не передбачені.

Самостійна робота

Курс передбачає виконання індивідуального завдання у вигляді розрахункової роботи. Студентам також рекомендуються додаткові матеріали на сайті ЦДН НТУ "ХПІ" (Moodle):

«SteamGeneratorBulding », " Енергетичні, промислові та малопотужні котли", " Реактори і парогенератори АЕС".

Література та навчальні матеріали

1. Програма, методичні вказівки та контрольні завдання до курсу «Захист навколишнього середовища в теплоенергетиці» для студентів спеціальності 7.090505 «Котли і реактори» усіх форм навчання / Уклад.: Гончаренко Л.В., Тютюник Л. І. – Харків: НТУ «ХПІ», 2010. – 44 с.
2. Програма, методичні вказівки, контрольні завдання з курсу «Теплоенергетичні процеси і об'єкти виробництва електроенергії та теплоти» для студентів спеціальності 7.05020202 «Комп'ютерно-інтегровані технологічні процеси та виробництва» усіх форм навчання /Уклад.: Тютюник Л. І., Касілов В.Й., Іванова Л.А. – Х.: НТУ «ХПІ», 2014. –40с
3. Тютюник Л.І., Касілов В.И., Іванова Л.А. Програма, методичні вказівки, контрольні завдання та лабораторні роботи з курсу «Основи проектування об'єктів виробництва електроенергії та теплоти» ТОВ «ДРУКАРНЯ МАДРИД» Харків 2014, с.40
4. І.В. Плачков та ін. Сучасний стан і перспективи розвитку електроенергетики України// „Енергетика і електрифікація”– 1999 – №5.
6. Програма, методичні вказівки, контрольні завдання з курсу «ДВВ. Енергогенеруючі установки» для студентів спеціальності 142 «Енергетичне машинобудування» спеціалізації 142-01 «Теплові та ядерні енергоустановки і комп'ютерні технології техногенної енергобезпеки» усіх форм навчання/Уклад.: Тютюник Л.І., Касілов В.Й., Іванова Л.А., Редько І.О. / Віддруковано у ТОВ «Друкарня Мадрид» через ФОП Гобельовська Л.П. Харків 2022р

Система оцінювання

Критерії оцінювання успішності студента та розподіл балів

Критерії та система оцінювання знань та вмінь студентів.

Розподіл балів для оцінювання успішності студента :

контрольна робота - 10 балів

індивідуальне завдання№1 - 30 балів

індивідуальне завдання №2 - 30 балів

розрахункова робота - 10 балів

екзамен - 20 балів

Сума 100.

Шкала оцінювання

Сума балів	Національна оцінка	ECTS
90–100	Відмінно	A
82–89	Добре	B
75–81	Добре	C
64–74	Задовільно	D
60–63	Задовільно	E
35–59	Незадовільно (потрібне додаткове вивчення)	FX
1–34	Незадовільно (потрібне повторне вивчення)	F

Норми академічної етики і політика курсу

Студент повинен дотримуватися «Кодексу етики академічних взаємовідносин та добросовісності НТУ «ХПІ»: виявляти дисциплінованість, вихованість, доброзичливість, чесність, відповідальність. Конфліктні ситуації повинні відкрито обговорюватися в навчальних групах з викладачем, а при неможливості вирішення конфлікту – доводитися до відома співробітників дирекції інституту.

Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності НТУ «ХПІ» розміщено на сайті: <http://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/akademichna-dobrochesnist/>

Погодження

Силабус погоджено

30.08.23.

Завідувач кафедри ПГБ
Олександр ЄФІМОВ

Силабус погоджено

30.08.23.

Гарант ОП
Олена АВДЕЄВА